

*Жванія Л. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ РЕЦЕПЦІЇ БІБЛІЙНОГО СЮЖЕТУ В ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ДОЧКА ІЄФАЯ»

Анотація. У розвідці здійснено спробу інтерпретації поезії Лесі Українки «Дочка Ієфая» в біблійному контексті, що дозволило відчитати нові сенси, які відкриваються у кореляції твору з текстом Святого Письма.

Зазначено, що основою твору стала біблійна оповідь про одного з суддів народу ізраїльського Ієфая та його обітницю Богові, наслідком якої постала необхідність принесення в жертву власної дочки. Леся Українка опускає подробиці легенди, як відомі читачу, та починає вірш зворушливим зверненням героїні до батька з проханням відпустити її в гори.

Підкреслено, що емоційний тон вірша цілком відповідає змісту біблійної оповіді: дочка не дорікає батькові, не просить залишити її жити. Вона з покорою приймає необхідність самопожертви як щось остаточне й неминуче, залишаючи за собою лише право висловити останнє бажання. Образ дівчини, яка, знаючи про свій трагічний кінець, гідно приймає виклик долі, викликає повагу і глибоке співчуття. Своім добровільним вибором героїня твору демонструє вірність і покору Богу.

У поезії «Дочка Ієфая» в біблійному контексті переосмислено символіку образів сонця, вітру, весни, квітів, землі й крові. Квіти у Біблії уособлюють красу, крихкість та швидкоплинність життя. Оскільки цвітіння рослини є головним, найбільш яскравим періодом її розвитку, праведні у Святому Письмі теж порівнюються з квітучими рослинами.

Подібну паралель проведено і в творі Лесі Українки, героїня якого також «мов квітка». Вона прагне відчутти повноту життя в гармонійному поєднанні краси природи весняних гір, дружнього спілкування та моментів найвищого творчого піднесення. Саме у цей короткий час, проведений у високості гір, дівчина зможе прожити найкращі миті свого життя – цвітіння. Віддавши власну волю і мрії, відмовившись від бажань, героїня вірша повністю покладається на Бога, вона готова підкоритись Божій волі та добровільно піти на жертвну смерть.

Ключові слова: Леся Українка, Біблія, біблійні образи, жертва, добровільний вибір.

Постановка проблеми. У своїх творчих пошуках Леся Українка раз у раз зверталася до біблійних сюжетів, мотивів та образів, збагачуючи літературу оригінальними інтерпретаціями, що відображають особливості авторського художнього сприйняття світу, а також стильові пошуки письменства кінця ХХ – початку ХХ ст. Вірш «Дочка Ієфія» постає одним з яскравих прикладів подібних творів, у якому авторка переосмислює відому старозавітну оповідь з Книги Суддів у контексті модерного світосприйняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що вірш Лесі Українки «Дочка Ієфая» не часто ставав об'єктом

дослідницьких зацікавлень, деякі аспекти зазначеного твору було розглянуто науковцями.

Так, Х. Семерин, обравши для дослідження гендерний методологічний ракурс, стверджує, що центральний мотив тексту Лесі Українки – це «Страждання єврейської жінки і її вимушена рання загибель через примус патріархатної традиції, уособленої в образі Ягве» [1, с. 101]. На її думку, біблійна розповідь про жертвопринесення дівчини, що стала канвою для написання твору «...пов'язана з упослідженим становищем жінки в давньоєврейському суспільстві» [1, с. 101].

На думку І. Бетко вірш «Дочка Ієфая» – це наскрізна алегорія, написана в жанрі сповіді. В центрі твору – лірична героїня з багатим внутрішнім світом, самопожертву якої подано в індивідуально-особистісному контексті [2, с. 130].

Аналізуючи поезію Лесі Українки «Дочка Ієфая» та однойменний вірш М. Старицького на образному й жанровому рівнях, а також на рівні художніх засобів, М. Александрова застосовує порівняльний підхід. Результатом аналізу стає висновок дослідниці про те, що «...очевидна схожість під час уважного і докладного зіставлення цих творів обертається їх протиставленням» [3, с. 32]. Оскільки «Твори презентують різні художні манери і творчі темпераменти, різне поетичне осягнення світу: зовнішнє, однобічне (лише громадянсько – політична проблематика) – у М. Старицького і внутрішнє, особистісне – у Лесі Українки (посилення індивідуально – суб'єктивного сприйняття світу) [3, с. 35]. На думку дослідниці, в образі ліричної героїні твору «Леся Українка заперечує пасивне страждання, вона стверджує особистість, здатну подолати страх і розпач перед загибеллю» [3, с. 34].

Попри зацікавленість науковців у вивченні окремих аспектів поезії «Дочка Ієфая», проблема специфіки авторської рецепції біблійного сюжету в зазначеному творі Лесі Українки досі залишається недостатньо дослідженою. Відтак **мета розвідки** – інтерпретація поезії Лесі Українки «Дочка Ієфая» в біблійному контексті, що відкриє нові горизонти для осмислення тих сенсів та ідей, які оприявнюються в результаті діалогу авторки з текстом Святого Письма.

Виклад основного матеріалу. Основою твору стала біблійна оповідь про одного з суддів народу ізраїльського Ієфая (в перекладі І. Огієнка – Їфтаха). Їфтах був позбавлений спадщини і вигнаний законними спадкоємцями з батьківського дому. Він оселився в землі Тов, в Сирійській області. Там, разом з своєю ватагою, він чинив набіги на ворожі землі та прославився своєю войовничістю. Під час війни амонітян з Ізраїлем старійшини галаадські просили його стати їхнім лідером та очолити військо у битві з амонітянами. Їфтах погодився, втім, з умовою, щоб у разі військової перемоги залишитися «головою та провідником» народу.

Перед боєм Їфтах двічі відправляв послів до царя аммонітян для переговорів, але вони не мали успіху. Тоді, отримавши силу Святого духу для виконання Божої волі «І Дух Господній перебував на Їфтахові...» (Суд. 11: 29), він пішов війною на амонітян та здобув блискучу перемогу. Однак, йдучи у бій, Їфтах дав обітницю Богові. У Книзі Суддів читаємо: «І обіцяв Їфтах обітницю Господеві й сказав: “Якщо справді даси Ти Аммонових синів у мою руку, / то станеться, – виходячий, що вийде з дверей мого дому навпроти мене, коли я вергатимусь з миром від Аммонових синів, то буде він для Господа, і я принесу його в цілопалення”./ І прийшов Їфтах до Аммонових синів воювати з ними, а Господь дав їх у його руку. / І прийшов Їфтах до Міцпи до свого дому, аж ось виходить навпроти нього дочка його з бубнами та з танцями! А вона була в нього тільки одна, – не було в нього, окрім неї, ані сина, ані дочки./ І сталося, як він побачив її, то роздер одержу свою та й сказав: “Ах, дочко моя! Ти справді повалила мене, і ти стала однією з тих, що нещасливають мене. Бо я дав Господеві обіт, і не можу відмовитися від нього”./ А вона відказала йому: “Батьку мій, ти дав обітницю Господеві, – зроби мені, як вийшло з твоїх уст, коли Господь зробив тобі пімсту на твоїх ворогів, на Аммонових синів”./ І сказала вона до свого батька: “Нехай буде мені зроблена оця річ: відпусти мене на два місяці, і нехай я піду й зйду на гору, і нехай оплачу дівування своє я та приятельки мої”./ А він сказав: “Іди!” І послав її на два місяці. І пішла вона та її приятельки, і оплакувала дівування своє./ І сталося в кінці двох місяців, і вернулася вона до батька свого, а він учинив над нею свою обітницю, яку обіцяв був, і вона не пізнала мужа. І сталося це звичаєм в Ізраїлі: / рік-річно ходять Ізраїлеві дочки плакати за дочкою гілеадянина Їфтаха, чотири дні в році» (Суд. 11: 30–40).

Згідно зі Старим Завітом, жертвопринесення було ключовим способом доступу, поклоніння та взаємодії з Богом, засобом отримання благодаті, возз'єднання людини з Творцем. У книзі Левіт, що містить закон, який покликаний регулювати процес жертвоприношень, докладно описано спосіб принесення жертви цілопалення¹, яка символізувала обов'язок підкорятися Богові. В дар можна було приносити лише певні види тварин. Людські жертви у Біблії піддаються осуду: «Не зробиш так Господеві, Богу своєму; бо всяку гидоту, яку Господь зненавидів, робили вони богам своїм, бо навіть синів своїх та дочок своїх вони палять в огні для богів своїх» (Повторення Закону 12:31).

Хоча, як зазначає Н. Фрай, «принесення дітей у жертву Молохові... Біблія, звичайно, засуджує (напр., 2 Цар. 16: 3). Однак автори Старого Заповіту висловлюються не так категорично, коли такі жертви приносять, аби накласти прокляття, виконати обітницю чи здійснити помсту... І, хоч закон Книги Вихід погорджує жінками та іншими істотами жіночої статі, Їфтах на виконання обітниці приносить у жертву свою дочку (Суд. 11: 34 і далі). При цьому Біблія наголошує на двох моментах: на незайманості дівчини, що робить її непорочною, а отже, придатною для жертвопринесення, і на тому, що вона спричинилася до зародження місцевого культу...» [4, с. 267]

Леся Українка упускає подробиці легенди², як відомі читачу з Біблії, та починає свій твір зворушливим зверненням героїні

до батька з проханням відпустити її в гори. Загалом весь твір побудовано у формі монологу-звертання дівчини, приреченої батьківською обітницею на смерть. Прохання «Пусти мене, мій батеньку, на гори...» [5, с. 339], що повторюється декілька разів, посилює благально-журливий загальний настрій поезії.

Слід зазначити, що емоційний тон вірша цілком відповідає змісту біблійної оповіді: дочка не дорікає Іефая, не просить залишити її жити. Вона з покірою приймає необхідність самопожертви як щось остаточне й неминуче, залишаючи за собою лише право висловити останнє бажання. Образ дівчини, яка, знаючи про свій трагічний кінець, гідно приймає виклик долі, викликає повагу і глибоке співчуття. Своїм добровільним вибором героїня твору демонструє вірність і покіру Богу, що спонукає до роздумів про цінність свободи волі, яка підкреслює гідність людини як істоти, створеної за образом та подобою Божою.

Використання біблійної символіки стає ключем до глибокого розуміння смислових прошарків тексту поезії. Так, гори в Біблії постають місцем трансцендентних духовних переживань, духовного зростання, зустрічі людини з Богом. Це простір, де відбуваються сакральні події, такі як отримання заповідей Мойсеєм на горі Синаї чи преображення Христа на горі Фавор. Прагнення дочки Іефая останні місяці життя провести в горах підкреслює внутрішню спрямованість героїні твору до духовної сфери. Про це ж свідчить і її здатність до творчої самореалізації:

Хай я сама сирій землі належу,
– віддай мене тому, кому обрїк,
а те, що я на горах заспіваю,
належить сонцю, вітрові й весні;
кров кане в землю, а воно полине... [5, с. 339]

Здатність до творчості, згідно Біблії, – одна з властивостей, яка відбиває образ Божий в людині. Саме тому спів дівчини належить не матеріальному світові, як кров – землі, а духовному: «сонцю, вітру й весні». Вітер є символом свободи та руху, що відображає динаміку божественного впливу на людське життя. Слід зазначити, що вітер у Біблії часто асоціюється з Духом Святим або божественним натхненням, а сонце постає символом особистості Бога та Його присутності: «Бо сонце та щит – Господь, Бог!» (Пс. 83:12). Весна ж оспівується у Пісні Пісень як час кохання та квітнування природи (Песн. 2:11–13).

Біблійним образами сонця, вітру, весни, що символізують зв'язок з небом і життям, у вірші протиставлено образи землі й крові. Оскільки «душа тіла в крові» (Лев.17:11), пролиття крові у Святому Письмі слугує метафорою смерті: «І топтав Я народи у гніві Своїм, і ламав їх у люті Своїй, і вилив на землю їхню кров!» (Ісаїя 63: 6).

У Святому Письмі першорядне значення має взаємозв'язок людини із землею. Книга Буття розповідає, що Господь створив людину з пороку земного. Акт непослуху перших людей призвів до винесення Божого присуду: «За те, що ти послухав голосу жінки своєї та їв з того дерева, що Я наказав був тобі, говорячи: Від нього не їж, проклята через тебе земля!... У поті свого лица ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий. Бо ти порох, і до пороку вернешся» (Буття 3:17, 19).

Лейтмотивом через весь вірш проходять образи квітів, що символізують красу, молодість, розквіт життя. Це й «рожевий дощ» мигдалевого цвіту і квіти золотой барви, і сама героїня

¹ Цілопалення – вид жертвоприношення під час якого тварину спалювали на вогні цілою.

² Н. Фрай у праці «Великий код: Біблія і література» згадує оповідь про їфтаха та «його поквашу присягу», як приклад історії «схожої на легенду й казку» [4, с.76.]

твору, яка, перед смертю на жертвовному камені, нагадує похилу квітку.

Квітка у біблійній символіці часто постає уособленням краси, крихкості та швидкоплинності життя. Деякі квіти живуть лише кілька днів. Потривожені подихом вітру, пелюстки опадають на землю. Саме така метафора використовується в псалмах, у книгах пророків та в Новому Заповіті для зображення людського життя: «Людина, що від жінки народжена, короткоденна та повна печалями: вона виходить, як квітка й зів'яне...» (Іов. 14:).

З іншого боку, оскільки цвітіння рослини є головним, найбільш яскравим періодом її розвитку, коли навесні вона віддає всі свої соки і життєві сили, праведні у Святому Письмі теж порівнюються з квітучою рослиною.

Подібну паралель проведено і в творі Лесі Українки, героїня якого також «мов квітка». Вона прагне відчутти повноту життя в гармонійному поєднанні краси природи весняних гір «...де вітер цвіт з мигдалів обсипає...» [5, с. 339], дружнього спілкування з «коханими» подругами та моментів найвищого творчого піднесення, яке реалізується дівчиною у співі. Саме у цей короткий час, проведений у високості гір, героїня твору зможе прожити найкращі миті свого життя – цвітіння. Адже усвідомлення дівчиною власної приреченості до неминучої жертвовної смерті, яка відкладена лише на кілька місяців, максимально підвищує цінність кожної миті буття, що дозволяє відчутти щастя у найбільш сконцентрованому вигляді:

Бо знатиму: хоч би сто літ жила,
такої пісні вже б не заспівала,
життя такого більше не зазнала б,
як в час прощання на горі високій [5, с. 340].

Слід зазначити, що квітка в Біблії також є метафорою божественної благодаті, яка проявляється у світі. У творі Лесі Українки дівчина хоче віддати свої мрії золотим квіткам (золото уособлює Божу славу, досконалість, цінність), а свою волю – вітрові (образ якого символізує Святий Дух):

Я золотим квіткам віддам всі мрії,
а вітрові свою дівочу волю,
мов пелюстки осиплються бажання [5, с. 339].

Віддавши мрії і власну волю, відмовившись від бажань, героїня вірша повністю покладається на Бога, вона готова підкоритись Божій волі та добровільно піти на смерть: «...з гір прийду мовчазна і покірна, / схилилось, мов квітка, на жертвовний камінь» [5, с. 339].

Висновки. Відтворюючи трагізм старозавітної легенди у поезії «Дочка Ієфая», Леся Українка використовує не лише сюжет оповіді з Книги Суддів, а й численні біблійні образи, інтерпретація яких в контексті Святого Письма стає ключем до глибшого розуміння смислових прошарків тексту твору. Авторка переосмислює символіку образів сонця, вітру, весни, квітів, землі й крові.

Оскільки гори в Біблії постають місцем трансцендентних духовних переживань, зустрічі людини з Богом, то прагнення дочки Ієфая останні місяці життя провести в горах підкреслює, внутрішню спрямованість героїні твору до духовної сфери. Біблійним образам сонця, вітру, весни, що символізують зв'язок з небом і життям, у вірші протиставлено образи землі й крові. Оскільки «душа тіла в крові», пролиття крові у Святому Письмі слугує метафорою смерті.

Лейтмотивом через весь вірш проходять образи квітів. Квітка у біблійній символіці часто постає уособленням краси, крихкості та швидкоплинності життя. З іншого боку, оскільки цвітіння рослини є головним, найбільш яскравим періодом її розвитку, праведні у Святому Письмі теж порівнюються з квітучою рослиною.

Подібну паралель проведено і в творі Лесі Українки, героїня якого також «мов квітка». Вона прагне відчутти повноту життя в гармонійному поєднанні краси природи весняних гір, дружнього спілкування та моментів найвищого творчого піднесення. Саме у цей короткий час, проведений у високості гір, дівчина зможе прожити найкращі миті свого життя – цвітіння. Адже усвідомлення героїнею твору власної приреченості до неминучої жертвовної смерті, яка відкладена лише на кілька місяців, робить надзвичайно цінною кожну мить буття, що дозволяє відчутти щастя у найбільш сконцентрованому вигляді. Віддавши власну волю і мрії, відмовившись від бажань, героїня вірша повністю покладається на Бога, вона готова підкоритись Божій волі та добровільно піти на жертвовну смерть.

Образ дівчини, яка, знаючи про свій трагічний кінець, гідно приймає виклик долі, викликає повагу і глибоке співчуття. Своім добровільним вибором героїня твору демонструє вірність і покору Богу,

Таким чином, переосмислюючи проблему жертви, у біблійному контексті, Леся Українка пропонує замислитись над питаннями про вибір, про цінність свободи волі – властивості, що підкреслює гідність людини як істоти, створеної за образом та подобою Божою.

Література:

1. Семерин Х. Гендерні виміри єврейської теми у поезії Лесі Українки. *Studia ukrainica posnaniensia*, vol. VIII/2: 2020, pp. 97–105. ISSN 2300-4754. DOI: 10.14746/sup.2020.8.2.07
2. Бетко І. *Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця XIX – початку XX століття*. Zielona gora; Kijow, 1999. 160 с.
3. Александрова М. Дві версії біблійного сюжету «Дочка Ієфая»: Михайло Старицький та Леся Українка. *Слово і час*. № 12, 2016. С. 30–36.
4. Фрай Н. *Великий код: Біблія і література*. Львів: Літопис, 2010, 362 с.
5. Українка Леся. *Повне академічне зібрання творів у 14 томах*. Т. 5. Луцьк: ВНУ, 2021. 928 с.

Zhvania L. Peculiarities of the reception of the biblical plot in Lesya Ukrainka's poetry «Daughter Jephthah»

In the investigation, an attempt was made to interpret the poetry of Lesya Ukrainka “Daughter Jephthah” in the biblical context, which allowed to read new meanings that are revealed in the correlation of the work with the text of the Holy Scriptures. It is noted that the basis of the work was the biblical story about one of the judges of the Israelite people, Jephthah, and his vow to God, which resulted in the need to sacrifice his own daughter. Lesya Ukrainka omits the details of the legend, as known to the reader, and begins the poem with the heroine's touching appeal to her father with a request to let her go to the mountains. It is emphasized that the emotional tone of the poem fully corresponds to the content of the biblical story: the daughter does not reproach her father, does not ask him to let her live. She humbly accepts the necessity of self-sacrifice as something final and inevitable, reserving only the right to express her

last wish. The image of a girl who, knowing about her tragic end, accepts the challenge of fate with dignity, evokes respect and deep sympathy. By her voluntary choice, the heroine of the work demonstrates loyalty and obedience to God. The symbolism of the images of the sun, wind, spring, flowers, earth and blood is reinterpreted in the poem “Daughter Jephthah” in the biblical context. Flowers in the Bible represent the beauty, fragility and transience of life. Since the flowering of a plant is the main, most vivid period of its development, the righteous are also compared to flowering plants in the Holy Scriptures. A similar parallel is drawn in the work of Lesya Ukrainka,

whose heroine is also “like a flower”. She strives to feel the fullness of life in a harmonious combination of the natural beauty of the spring mountains, friendly communication and moments of the highest creative elevation. It is in this short time, spent in the height of the mountains, that the girl will be able to live the best moments of her life – flowering. The heroine of the poem renounces her own will, dreams and desires and completely relies on God, she is ready to submit to God’s will and voluntarily go to a sacrificial death.

Key words: Lesya Ukrainka, Bible, biblical images, victim, voluntary choice.